

A nő hangot ad – nemcsak nőknek

KÉRCHY Anna: *A nő nyelvet ölt. Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok*. Szeged, JATE Press, 2018. 323 oldal. (Ikonológia és Műértelmezés 14.)

2018-ban a József Attila Tudományos és Egyetemi Kiadó és Nyomda (JATE Press) az *Ikonológia & Műértelmezés* sorozat 14. részeként adta ki Kérchy Anna tanulmánykötetét, *A nő nyelvet ölt. Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok* címmel. A sorozat (ahogyan neve is sejteti) az ikonológia és műértelmezés különböző aspektusait vizsgálja. Magának a sorozatnak is egyedülálló darabja a kötet, hiszen a szerző a klasszikus értelmezési síkon túl erős szociális érzékenységgel és egyedi, feminista látásmóddal veszi végig határokon átívelő interdiszciplináris és intermediális módon a művészet különböző ágait a múlt és (az azt esetenként egy-két szegmensben meghaladó) jelen uralkodó nézetét elemeiben szétbontó kritikával. Amiatt is sajátos a kötet, hiszen a sorozat többi részében a vizsgálódás módjának megvan a maga történelmi hagyománya (a teljesség igénye nélkül, a szimbolizmus, jellemábrázolás, hermeneutika elmélete, ikonológiai és ikonográfiai kérdések, kulturális reprezentáció szerepe, szemiotográfiai írások, stb.), míg Kérchy Anna megközelítésének mikéntje a tudománytörténet széles palettáján belül innovatívnak tekinthető. Az előbb említett kötetekben a régi korok remekait éltetik, míg az utóbbi a kortársakat is beemeli a diskurzusba. Adja magát a kérdés, hogy emiatt a sorozat részévé teheti ezt a kötetet? Olyan műértelmezési megközelítéssel foglalkozik, ami ugyan a többi sémához képest újszerű, ám a témák nagy horderejű, alapos és mi-

nőségi tudományos feldolgozása teszi igazán értékessé a könyvet. Céлом, ezen kötet bemutatására irányul.

Jellegét tekintve egy tanulmánykötetről beszélünk, amelyben a szerző 2003 és 2016 között megjelent, válogatott kutatásait fűzi össze. Az írások különböző szakmai fórumokon kaptak korábban nyilvánosságot (legyen az lektorált folyóirat, esszégyűjtemény, konferenciakötet). Ebből a *Tárogatózások. A test elméleteinek alakzatai* (Elmélet), valamint *A „férfias” fogyaszték fikciója*. (Mozgóképek) rövidített formában került újraközlésre. Magától adódik a kérdés, hogy a szelektálás tudatos döntésével is akart-e üzeni Kérchy Anna, ugyanis eddig közre adott rendkívül termékeny publikációs tevékenységében a különböző tudományágak széles spektrumát vizsgálja változatos témaválasztásával. Nem korlátozódik egy adott földrajzi területre, rövid időszakra, hanem saját értékmódszerén keresztül foglalkozik mind hazai, mind nemzetközi szereplőkkel, akár a 19–20. századi folyamatok (újra)értelmezéséről, akár a jelenre való reflektálásról legyen szó. A kötetben megjelent írások is ezt kívánják tükrözni. Egyszerre foglalkozik modern és kortárs, populárisabb és kevésbé ismert művekkel a nemzetközi és hazai szinten, melyeknek kohéziós összetartó ereje a test kérdéskörét feszegető feminista nézeten alapul. Nyelvezete specifikus, a tudományokkal foglalkozók körének ad élvezeti értéket.

Érdekes a cím megválasztásának döntése, hiszen utalhat a „művészi szabadság” jegyében a szerző értékrendjének nyelvet öltésére, mindamelllett hivatkozhat a könyv legnagyobb volumenű periodikájára: *A nő nyelvet ölt. A feminista narratológia dilemmái és a korporeális narratológia lehetőségeire*. A fejezetben mielőtt rátérne az irodalomelméleti perspektívákra és az írói alkotás gesztusaira, felteszi azt az alapvető felvezető kérdést, mely kulcsfontosságú nézőpont a

kötet több részére vonatkozóan: „*Mit jelent nőnek lenni, hogyan hozza létre a kulturálisan kódolt/konstruált jelentés a nőt, hogyan hoznak létre jelentéseket a nők, és főként lehet-e, hogy csak az értheti a nőkről/nőknek/nők által írt művészeti alkotásokat, aki »volt már nő«?*” (40.) Amennyiben az utóbbi ihletettségből (is) fakad, úgy mindenképp meg kell említeni, hogy nem kizárólagosan a női nemre korlátozódik a könyv egésze (igaz túlnyomórészt dominanciában van), hanem ugyanúgy górcső alá vesz elnyomott csoportokat is. Az alcímben megfogalmazódik a cél, amely jogot ad kimondani, láttatni mindazt, ami tabu volt, vagy nem volt illendő a régmúlt korok sematikus és hierarchikus uralkodó szellemiségében. Modern és kortárs alkotások egyszerre kapnak helyet, legyen az feminista narratológia, női és férfi karakterképek jellemzése az elvárások hálójában, a transzszexualitás identitásának dilemmái, a fogyatékoság aszexuális szubjektumként való hozzáállása vagy a mentális egészség kérdésköre. A női szerepet tudatosan felvállalva a gyermeki ártatlanság erotikus, szexuális tárgyként való bemutatása, és/vagy a szenzációhajászat oltárán való kiszolgáltatása ellen is fellép azzal, hogy felvállalja ezen probléma kimondását.

A kötet felépítése *Elmélet, Irodalom, Mozgóképek, Média és Képzőművészet* témakörökből áll. Tekintve, hogy az igen alapos kutatással rendkívül tág univerzumot ölel körbe, talán szerencsésebb lett volna az elméleti részben egy tudománytörténeti áttekintést adni, vagy bemutatni azt a kulturális közeget, amelynek égisze alatt létrejöhetett és/vagy hangot adhatott nézőpontjának, de a különböző területek kultúrtörténeti különbsége is megállta volna a helyét. Az alapot és igényességet dicséri, hogy szinte mindig túlmegy a vizsgálat tárgyán és analógiákat hoz fel. Összegzésnek nem adott teret a szerző sem az egyes fejezetek végén

a témakörök megkoronázásában, sem a kötet végén. Előbbinél izgalmas lehetőség lett volna összekötni a tanulmányokat, ugyanakkor az elemzések oly alaposan lettek megírva, hogy mind egy-egy kerek egésznek adnak ki, így valósítva meg a teljesség érzetét.

Mielőtt belevágna a különböző művészeti ágakban született remekmű boncolgatásába, elméleti kérdésekkel foglalkozik. *Tapogatózások. A test elméleteinek alakzatai*; valamint a *Dilemmák a társadalmi nemek tudománya és a fogyatékoságtudomány metszéspontjai* című tanulmányok interdiszciplinárisak, ugyanakkor *A nő nyelvet ölt. A feminista narratológia dilemmái és a korporeális narratológia lehetőségei*, illetve a *Nőies-e a kortárs női irodalom? Átírás, újraolvasás, re-vízió* sokkal inkább irodalomelméleti kérdéseket feszeget, mellyel specifikusabbá, konkrétábbá válik, mint az előbb említett határoktól elrugaskodott módszertani bemutatás.

Általánosan elfogadott, hogy a fizikai térben kiterjedt otthon egyenlőséget jelent a kognitív, pszichés és fizikai biztonság helyszínével, melynek képét sokszor idealizáltan, a béke tereként jelenítik meg. A pszichogeográfia többek között ezzel is foglalkozik, vagy azzal, hogy az egyén viselkedése és a pszichés benyomás kialakulása miként változik különböző földrajzi pontokon és milyen térélményt tapasztal az egyén a tudatalattiban. Ilyen nézőpontból vizsgálja Jeanette Winterson regényeit, melyben az útkeresés, a felfedezésvágy élménye központi szerepet játszik. Angela Carter kortárs brit író három regényében önéletrajzi szituációba helyezi elbeszélő-hősnőit, ahol felvetődött a valódi kérdés: ki az az „én”? Az elbeszélői/elbeszélő „én-azonosság” mentén elemzi a *The Passion of New Eve (Új Éva Passiója)*, *Nights at the Circus (Éjszakák a Cirkuszban)* és a *Wise Children (Bölcs gyermekek)* regényeket. Julia Kristeva személye

kevésbé ismert, pedig egyszerre alkot marandót hol tudós, hol írói minőségében. *Les Samourais (Szamurájok)* című regényének szenteli a szerző a következő elemzését posztstrukturalista szubjektumelméleti szempontból. Hogy mi a közös Szász János *Ópium. Egy elmebeteg nő naplója* és Lovas Ildikó *Spanyol Menyasszony. Lány, regény* című alkotásaiban? Mindkettejük viszonylatában érezhető Csáth Géza és az ő személyére épített karakterfikció hatása, amit Kérchy Anna elme- (és testi-) baj, szerzőség és nemiség tekintetében vizsgál.

Az esélyegyenlőtlenség precedensei mutatkoznak meg korunk egyik legpopulárisabb művészeti ágában, a mozgóképben. A fejezetek közül a leghúsbavágóbb tabu témák jelentkeznek itt. Jane Campion *Zongoralecke* című filmjének elemzésében rávilágít a női tekintet lehetőségeire és a vágy képeire. Hosszasan elemzi Terry Gilliam *Dagályországában* a képzelet korlátait és a gyermeki fantázia metafizikájának kérdéskörét. Ám az etikai szempontból a legsúlyosabb témák a következő fejezetekben kapnak helyet. Úgy mint a kislánytest erotizálását és szexuális tárgyként való bemutatása a filmvászonon, melyet a szerző morálisan kérdőjelez meg, valamint rákérdez a gyermeki test ábrázolásmódjának dilemmájára is. Emellett foglalkozik a „férfias” fogyatékk fikciójával, azzal, hogy az uralkodó nézet és kultúra hogyan dobta ki a maskulinitás köréből a fogyatékkal élő férfiakat.

Amikor mesterségesen kialakított ideálszerepekről beszélünk, nem utolsó szempont a média, mint a tömegkultúra értékeit és világnézetét dinamikus intenzitással alakító fogyasztási közvetítő küzdőterében játszódó folyamatok tekintetbevétele. Az első világháború idején a *Magyar Lányok* című folyóiratban lekövethető identitásformálás méltán lenyomata egy letűnt kor propagandisztikus programjának, melyet Kérchy

Anna nem szégyell elemezni. A következő tanulmányában élesen megjelenik a gender kérdése az írónő, nőíró, író nő, nőmagazinokra alapozva. A további két írásában pedig olyan elnyomott kisebbségben lévő csoportok problémájára fordítja a figyelmet, mint a fogyatékkal élők elfogadását célzó média/művészeti megnyilvánulások lehetőségei vagy a transzszexuálisok (vissz)hangja a médiában.

A szubjektív tapasztalás élménye, az énkép direkt közlése, a művész, mint ön-maga személyének definiálása és kérdésköre egyre nagyobb hangsúlyt kapott az elmúlt évszázad művészettörténetében, amelyben több és több teret vív ki magának a nőművészet, a feministaművészet. A kötetben a *Képzőművészet* fejezete foglalkozik leginkább a hazai művészek sorával. Így kap helyet Drozdik Orsolya, a Lilith Öröksége Művészeti Csoport, a Magyar Képzőművészeti Egyetem Festő Tanszékének munkái. Mindannyiuk munkásságában kitapintható a női identitás, a női önreflexió, a nőiség kérdésköre és a lázadás metódusa. Nemzetközi tekintetben Helmut Newton és Zhu Yu munkásságával foglalkozik. *Helmut Newton és a túsarok* című írásban a művész nőekkel való viszonyát és ábrázolási módját taglalja a szerző. Ebből a sorból (sőt magából a kötetből is) kilóg a kannibalizmus témaköre. 2000-ben a harmadik Shanghai Biennálével párhuzamosan került megrendezésre a „*Fuck Off*” kortárs művészeti kiállítás, amely révén a legnagyobb nemzetközi sajtóvisszhangot Zhu Yu *Emberevő* performansza kapta. A szerző a nyugati recepciók, a szenzációhajhász közvetítés ferdítésének/félreértelmezésének kritikája folyamán teszi fel a kérdést, hogy a befogadó néző tudja-e preconcepciók nélkül értékelni a valóságot. Így nyugati olvasatban a mások által irányított befogadásunk kiszolgáltatottsága és a kínai irodalom kannibalizmus motívumának ér-

telmezése, mint társadalomkritikai és politikakritikai vetülete teszi legitimmé az írás ezen könyvben való szereplését.

Összegezve a kötet az előszóban megírt, elsődleges célját beteljesítette, mely a társadalomkritikai indíttatásból indult módszeresen végigvitt egyenlőtlenségeket tárta fel, valamint a mesterségesen kialakított hierarchikus társadalmi elvárásokra mutatott rá a műértelmezés eszközével. A könyv fontos mérföldkő lehet bármely

bölcsészettudománnyal és/vagy társadalomtudománnyal foglalkozó kutató számára, hiszen mindenképp gazdagítja azt a látásspektrumot, amellyel vizsgálni lehet bármely művészeti ág és a társadalom viszonyát, legyen az szociálpolitikai, kisebbségkutatási, identitáspolitikai, kultúrtörténeti, pszichológiai, esztétikai, morálfilozófiai, művészetelméleti, testtudományi vagy gendertudományi adalék.

Száraz Anna Márta

AKTUÁLIS SZÁMUNK SZERZŐI

ACSÁDY Judit	tudományos főmunkatárs Társadalomkutató Központ, Magyar Tudományos Akadémia Kiváló Kutatóhely, Szociológiai Intézet
BÁRDONICSEK Dominika	PhD-hallgató Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola
CZEFERNER Dóra	tudományos segédmunkatárs Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Horthy-korszak Témacsoport
GÖNCZI Andrea	könyvtáros Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Társadalomtudományi Szakkönyvtár
KÉRI Katalin	egyetemi tanár Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstörténet Tanszék Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Óvó- és Tanítóképző Tanszék
KOVÁCS I. Gábor	nyugalmazott tanszékvezető docens, címzetes egyetemi tanár Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Összehasonlító Történeti Szociológia Tanszék
NAGY Adrienn	főlevéltáros Magyar Nemzeti Levéltár, Szakmai Koordinációs Igazgatóság
PUKÁNSZKY Béla	egyetemi tanár Selye János Egyetem Eszterházy Károly Egyetem
RÉBAY Magdolna	egyetemi docens Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet Neveléstudományi Tanszék
SZÁRAZ Anna Márta	MA-hallgató Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Művészettörténeti Intézet
TAKÁCS Árpád	tanszéki titkár Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Összehasonlító Történeti Szociológia Tanszék